

MICHAŁ KACZMARKOWSKI

ŁACIŃSKIE *PARTICIPIUM FUTURI ACTIVI*

PRÓBA NOWSZEJ SYNTEZY

Synteza, o jakiej mowa w podtytule artykułu, dotyczy aspektów syntaktyczno-semantycznych łacińskiego *participii futuri activi* a nie wszystkich stron tej struktury językowej; świadomemu pominięciu uległy aspekty morfologiczno-semantyczne tego zjawiska.

Jak każda inna część czy podczęść mowy, tak też *participium – casu quo participium futuri activi* – może być przetransferowane¹ do kategorii rzeczownika przez postawienie go w zdaniu w pozycji składniowej charakterystycznej dla tej formacji językowej i pełnić właściwe jej funkcje syntaktyczne. Oto przykład zdania z zsubstantywowanym pozycyjno-funkcyjnie *participium futuri activi*;

a) w roli podmiotu:

(1) *Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus* (P l i n. *Par.* 7, 6)

b) w roli przedmiotu, czyli dopełnienia (dalszego):

(2) *Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistit* (S e n. *Epist.* 1, 11, 9)

c) w roli podmiotu i przedmiotu, czyli dopełnienia (bliższego) w jednym i tym samym zdaniu:

(3) *Accipimus peritura perituri* (S e n. *Dial.* 1, 5, 7)

---

¹ Pojęcie translacji składniowej wprowadził do językoznawstwa TESNIÈRE (1953) i definiował je poprzez skutek tego zabiegu tak: "Translacja sprowadza przeniesienie wyrazu z jednej kategorii gramatycznej do drugiej, tzn. powoduje przekształcenie jednego rodzaju wyrazów w inny [...]. Zmiana kategorii pociąga za sobą [...] zmianę funkcji (s. 17). Translacja nie zawsze jest w zdaniu zaznaczana. Może w nim zachodzić translacja bez translatywu [=wykładnika translacji] (s. 18)".

- d) w roli dopełnienia (okolicznika [?]) wyrażonego zwrotem przyimkowym; obecność przyimka szczególnie wyraźnie ujawnia przy tym rzeczownikową translację syntaktyczną imiesłowu:
- (4) Omnia mortalium opera mortalitate damnata sunt; *inter peritura* vivimus (S e n. *Dial.* 14, 3 (91), 12)
- e) w roli substancywnej części składowej *a. c. i.*, pełniącego funkcję specyficznego podmiotu po *verbum impersonale*:
- (5) *Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, vicinum* (Cato w P l i n. *Nat.* 18, 5 (6), 26)

Możliwa jest też (pełna) adiektywizacja omawianego przez nas imiesłowu. Manifestuje się ona w typowej dla *adiectivum* adnominalnej pozycji składniowej *attributi*, czyli przydawki (przydawki po prostu, przydawki właściwej), np.:

- (6) Est enim metus *futurae aegritudinis* sollicita expectatio (C i c. *Tusc.* 5, 18, 52)
- (7) Est ergo [...] metus opinio impendentis mali [...], libido opinio *venturi boni* [...] (C i c. *Tusc.* 4, 7, 14)

Wypadki substancywizacji czy adiektywizacji naszego imiesłowu w tekstach są jednak relatywnie rzadkie. Imiesłów użyty w wypowiedziach pozostaje najczęściej mimo wszystko sobą, co składniowo a zarazem powierzchniowo oznacza jego występowanie dokładnie takie samo jak występowanie pewnej subklasy przymiotników, mianowicie przymiotników z rekcją typu: *avidus (laudis)*, *cupidus (gloriae)*, *cupiens (pecuniae)*, *plenus (inventorum)* itd.² Inaczej mówiąc, zdecydowanie przeważają wypadki, gdy w tekstach mamy do czynienia z imiesłowem typowym, pełnym, tzn. zachowującym swój podwójny, tj. przymiotnikowo-czasownikowy, charakter, np.:

- (8) (Cocles) ita sicut erat armatus in Tiberim desiluit multisque superincidentibus telis incolumis ad suos tranavit rem ausus plus famae *habituram* ad posteros quam fidei (L i v. 2, 10, 11)

Z kolei participium (*μετοχή*) dostrzeżone, a nawet wyodrębnione w samodzielłą część mowy, przez gramatyków starożytnych, grecko-rzymskich³, wcho-

² Część tych przymiotników, jak np. *pauens* = odporny, jest zresztą dawnymi imiesłowami, choć nie imiesłowami *futuri activi*. Niekiedy można obserwować tu dublety, jak np. *cupidus (gloria)* i *cupiens (pecuniae)*.

³ Zob. np. D i o n y s i u s T r a x § 13: Τοῦ δὲ λόγου μέρη ὀκτώ, ὄνομα, ῥήμα, μετοχή, ἄρθρον, ἄνωσις, πρόθεσις, ἐπίρρημα καὶ σύνδεσμος.

dząc jako takie w postaci odpowiedniej słowoformy w skład (minimalnych) połączeń syntaktycznych, czyli (prostych) grup wyrazowych, pełni w ich strukturze jedną z dwu najogólniejszych funkcji składniowych. Tak ma się rzecz i z naszym *participium*; jest ono w grupach wyrazowych albo nadrzędnikiem, określną, np.:

- (9) (Maroboduus) in Marcomannos concessit misitque legatos ad Tiberium *oratu*
auxilia (T a c. *Ann.* 2, 46, 5)
- (10) Thammacos eo tempore Philippus summa vi oppugnabat aggeribus vineisque et iam
arietem muris *admoturus* erat (L i v. 32, 4, 1)

albo podrzędnikiem, określnikiem, np.:

- (11) *Milites* utique *morituros* in aciem misistis? (L i v. 25, 6, 9)

Pełniąc pierwszą z wymienionych funkcji (funkcję członu określanego), imiesłów nie pełni jej nigdy jako funkcji jedynej, lecz zawsze łącznie z drugą (funkcją członu określającego), ale, oczywiście, w relacji do różnych członów składniowych; w (9) w odniesieniu do członu rzeczownikowego *legatos* jako nadrzędnika jest podrzędnikiem, a jednocześnie w odniesieniu do innego członu rzeczownikowego, *auxilia*, jako podrzędnika jest nadrzędnikiem; w (10) w odniesieniu do członu czasownikowego (*erat*) jako nadrzędnika jest podrzędnikiem, a zarazem w odniesieniu do członu rzeczownikowego (*arietem*) jako podrzędnika jest nadrzędnikiem⁴.

P r i s c i a n u s XI p. 909: Qui tertio loco participium posuerunt, rectius fecisse videntur. Cum enim nomen et verbum primum et secundum tenuerint locum, participium, quod ex utroque nascitur, sequentem iure exigit.

D i o n y s i u s T h r a x § 19: Μετοχή ὅτι λέξις μετέχουσα τῆς τῶν ῥημάτων καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ἰδιότητος. Παρέπεται δὲ αὐτῇ ταῦτα ἃ καὶ τῷ ῥήματι καὶ τῷ ὀνόματι, δὶχα προσώπων τε καὶ ἐγκλίσεων.

P r i s c i a n u s XI p. 914. Participium est igitur pars orationis, quae pro verbo accipitur, ex quo et derivatur naturaliter, genus et casum habens ad similitudinem nominis et accidentia verbo absque discretionem personarum et modorum.

P r i s c i a n u s XI p. 913: Mansit participium medium inter nomen et verbum, unde rationabiliter hoc nomen est ei a grammaticis inditum per confirmationem duarum partium orationis principalium.

P a l a e m o n p. 1384: (participia) quod partem capiant nominis partemque verbi.

I jeszcze uwagę LERSCHA (1940:168): "Das Participium wird von Beiden [Probus i Donatus] gezeichnet als ein solcher Redetheil, der am Nomen sowohl als Verbum Theil nehme, vom Nomen erhalte es Geschlecht und Casum, vom Verbum das innere Wesen und die Zeit, "tempora et significationes", wie Donatus sagt, "qualitatem et tempus", wie Probus, von Beiden zusammen Numerus und Gestalt, – und den Accent, fügt Probus hinzu.

⁴ W ten sposób zanalizowaliby przykład wzięty z Liwiusza niektórzy dzisiejsi zwolennicy tzw. gramatyki zależności (zob. np. TARVAINEN 1981:72-73), wywodzącej się od Tesnière'a; sam TESNIÈRE (1953:8, 17-18) nie widziałby tu w ogóle samodzielnej funkcji imiesłowu, lecz funkcję powstałego z *participium admoturus* drogą translacji syntaktycznej przy pomocy translatywu *erat* orzeczenia-czasownika w formie osobowej *admoturus erat*, jako tzw. jądra (składniowego) sprzężonego, czyli ujmowałby rzecz podobnie, jak

Omawiane *participium*, będąc określną, przyjmuje jako swój określnik albo jakieś dopełnienie⁵, np.:

- (12) Senones Galli multitudine ingenti ad Clusium venerunt, legionem Romanam castraque oppugnaturi (L i v. 10, 26, 7)

albo okolicznik, np.:

- (13) [...] transgressus Hiberum Hasdrubal cum octo milibus peditum, mille equitum, tamquam ad primum adventum Romanorum occursurus, postquam perditas res ad Cissim amissaque castra accepit, iter ad mare convertit (L i v. 21, 61, 1)
- (14) (Priamus) densos fertur moriturus in hostes (V e r g. A e n. 2, 511)

Przybierając dopełnienie jako swój określnik, *participium*, o którym mowa, zachowuje rząd swego czasownika. Dopełnienia pojawiają się przy nim, tak jak przy odpowiednich czasownikach, albo w postaci jakiegoś *nomen* w którymś z przypadków zależnych bez przyimka, albo w postaci jakiegoś *nomen* w którymś z przypadków zależnych z przyimkiem.

Oto przykłady na określniki dopełnieniowe *participii futuri activi* w przypadkach zależnych bez przyimka:

ujmują ją zwolennicy nie syntaktycznego, lecz morfologicznego traktowania połączenia form *esse* z formami *participii futuri activi*, nazywając te połączenia *coniugatio periphrastica activa*, której dopiero jako całości przypisują pewne właściwości syntaktyczno-semantyczne. Pierwsza, przyjęta tutaj, interpretacja analizowanych struktur syntaktycznych prowadzi do takiego ich obrazu:

Druga zaś, ściśle Tesnière'owska, interpretacja, daje się ująć w taki graf:

Przyjmujemy interpretację pierwszą, bo respektuje ona w ogóle (względnie) samodzielną funkcję imiesłowu, podczas gdy druga ją znosi i sprowadza wszystko do sfery czasownika i jego walencji (konotacji).

⁵ Dopełnieniem tym może też być całe zdanie poboczne przedmiotowe, dopełnieniowe – zarówno oznajmujące, np.:

a) Qui prodeunt dissuasuri, ne hanc legem accipiat [..] (C. Gracchus apud G e l l. 11, 10, 4) jak i pytające, np.:

b) Graeci excesserant vallo deliberaturi, quid potissimum a rege peterent (C u r t. 5, 5, 9).

- (15) A q u a m ex subiecta lacuna *poturus* manu hausit (S u e t. *Nero* 48, 3)
- (16) [...] stultus est, qui e q u m *empurus* non ipsum conspicit, sed stratum eius ac frenos [...] (S e n. *Epist.* 47, 16)
- (17) L. Pompeius tribunus militum praeerat, qui percussos milites repentino hostium adventu in propinquum tumultum recepit, loci s e praesidio, quia numero et viribus impar erat, *defensurus* (L i v. 42, 65, 6)

Z kolei przykłady na określniki dopełnieniowe *participii futuri activi* w przypadkach zależnych z przyimkiem:

- (18) P. Servilius [...] adest d e t e sententiam *laturus* (C i c. *Verr.* 2, 1, 21, 56)
- (19) Consul Larisam est profectus, ibi d e s u m m a b e l l i *consultaturus* (L i v. 36, 14, 6)
- (20) F a s c e s ipsi ad me *delaturi* fuerunt (C i c. *Phil.* 14, 6, 15)

Dopełnienia przy imiesłowach, tak jak dopełnienia przy odpowiednich czasownikach, są albo obligatoryjne, np.:

- (21) Aetas parentum, peior avis, tulit
Nos nequiores, mox *daturos*
P r o g e n i e m v i t i o s i o r e m (H o r. *Carm.* 3, 6, 46-48)

albo fakultatywne⁶, np.:

- (22) Veni *postulaturus* a v o b i s temperamentum vestrae fortitudinis (T a c. *Hist.* 1, 83, 2)

Obligatoryjność *respective* fakultatywność dopełnień przyimiesłowowych stwierdzamy za pomocą testu eliminacji: jeśli pominięcie dopełnienia przy imiesłowie powoduje powstanie struktury niegramatycznej, to dopełnienie takie jest dopełnieniem obligatoryjnym. Tak ma się rzecz w (21) z dopełnieniem *progeniem* (*vitiosorem*). Jeżeli pominąć je, to właśnie powstaje struktura niegramatyczna: *Aetas parentum, peior avis, tulit/Nos nequiores, mox daturos* – . Dopełnienie *progeniem* (*vitiosorem*) jest więc dopełnieniem obligatoryjnym. Natomiast dopełnienie *a vobis* w (22) jest fakultatywne, gdyż pominięcie go daje w wyniku strukturę: *Veni postulaturus---temperamentum vestrae fortitudinis* równie gramatyczną, co struktura wyjściowa.

Okoliczniki towarzyszące omawianemu *participium* mają postać przysłówka, np.:

⁶ Pojęcie obligatoryjności i fakultatywności członów syntaktycznych w strukturach składniowych przyniosła ze sobą gramatyka zależności, wywodząca się z jednej strony od Karla BÖHLERA (1934:173), a z drugiej strony od Lucien TESNIÈRE'A (1953, 1959). Zob. też TARVAJAINEN (1981:8. 20), HAPP (1976:223-238).

(23) *Daurus non sum amplius* (C i c. *Verr* 2, 29, 70)

(24) (Hamilcar) cum perfecto Africo bello exercitum e o *traiecturus* sacrificaret [...] (L i v. 21, 1, 4)

Obserwuje się jednak i *nomina* w przypadkach konkretnych w tej funkcji, np.:

(25) noluit illum [regem apium] natura nec saevum esse nec ultionem m a g n o *constauram* petere [...] (S e n. *Clem.* 1, 19, 3)

(26) [Pactus] erat *ascensurus* n a v e m (P l i n. *Epist.* 3, 16, 8)

A wreszcie zdarzają się też zwroty przyimkowe w tejże roli:

(27) [Germani] [...] Herculem [...] *ituri* in p r o e l i a canunt (T a c. *Germ.* 3, 1)

(28) igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in A l b a n o *mansurus* (C i c. *Mil.* 18, 48)

Okoliczniki, podobnie jak dopełnienia, w strukturze imiesłowowych grup wyrazowych bywają albo obligatoryjne, np.:

(29) Morere, Diagora [...] non enim in c a e l u m *ascensurus* es (C i c. *Tusc.* 1, 46, 111)

ponieważ pominięcie okolicznika *in caelum* daje całość niegramatyczną: *Morere, Diagora, non enim --- ascensurus es*, albo fakultatywne, np.:

(30) Atque ego, patres conscripti, quoniam e o m i s e r i a r u m *venturus* eram, vellem potius ob meo quam ob meorum maiorum beneficia posse me a vobis auxilium petere [...] (S a l l. *Jug.* 14, 3)

ponieważ pominięcie okolicznika *eo miseriarum* daje całość gramatyczną: *Atque ego, patres conscripti, quoniam --- venturus eram, vellem potius ob meo quam ob maiorum meorum beneficia posse me a vobis auxilium petere [...]*.

Występując w strukturze powierzchniowej jako przydawka, imiesłów, o który nam chodzi, bywa i w strukturze głębszej przydawką, np.:

(31) Nunc ad bella trahor, et iam quis forsitan hostis *Haesura* in nostro tela gerit latere (T i b. 1, 10, 13)

Haesura tela = *tela, q u a e h a e r e b u n t / haeserint*, tzn. jego ekwiwalentem jest zdanie poboczne względne przydawkowe. Wypadnie go wtedy nazwać przydawką właściwą.

Jednakże również często, jeśli nie częściej, przydawkowo w strukturze powierzchniowej użyty imiesłów czasu przyszłego strony czynnej bywa w strukturze głębszej okolicznikiem, np.:

- (32) [...] ex tota petra faces refulgebant, quas accenderant barbari, ut tutior esset ipsis fuga obscura nocte per invia saxa *cursuris* (C u r t. 8, 11, 21)

Ipsis cursuris = *ipsis, cum (mox) current*, tzn. jego ekwiwalentem jest zdanie poboczne okolicznikowe czasu. Wypadnie go wtedy nazwać przydawką niewłaściwą, a mianowicie okolicznicową.

Semantycznie bywa to okolicznik bardzo różny; i tak:

a) albo okolicznik celu, np.:

- (33) Senones Galli multitudine ingenti ad Clusium venerunt legionem Romanam castraque *oppugnaturi* (L i v. 10, 26, 7)
- (34) Multi [...] accurere falsum filium *arguituri* (S a l l. *Hist. frg.* 2, 71)
- (35) Ego eodem die [sc. quo haec scripsi] post meridiem Vatinium aderam *defensurus* (C i c. *Q. fr.* 2, 16, 3)
- (36) Egreditur castris Romanus vallum *invasurus* (L i v. 3, 60, 8)
- (37) [...] Labienus [...] existimans Caesarem eadem saepe frumentandi gratia commeaturum cum magno equitatu levique armatura *insidiaturus* locis idoneis considit (*Bell. Afr.* 65, 3)
- (38) Qui prodeunt *dissuasuri* ne hanc legem accipiat [sic] [...] (C. Gracchus apud A u l u m G e l l i u m 11, 10, 4)

Mamy tu, odpowiednio, takie równoważności, zachodzące pomiędzy strukturą powierzchniową a strukturą głęboką, które świadczą o tym, że powierzchniowo atrybutywnie użyte imiesłowy pełnią w strukturze głębokiej funkcję okolicznika (celu): (33) *venerunt Senones oppugnaturi* = *venerunt Senones, ut oppugnarent*; (34) *accurere multi arguituri* = *accurere multi, ut arguerent*; (35) *aderam ego defensurus* = *aderam ego, ut defenderem*; (36) *egreditur Romanus invasurus* = *egreditur Romanus, ut invadat*; (37) *considit Labienus insidiaturus* = *considit Labienus, ut insidietur*; (38) *qui dissuasuri prodeunt* = *qui, ut dissuadeant, prodeunt*;

b) albo okolicznik czasu, np.:

- (39) (Ego) *exiturus* sponsalia Crassipedi praebui (C i c. *Q. fr.* 2, 6, 1 / 2, 5, 2)

bo *exiturus* = *cum (mox) exirem*;

- (40) Alexander [...] discere geometriam cooperat infelix *sciturus*, quam pusilla terra esset, ex qua minimum occupaverat (S e n. *Epist.* 14, 91, 17)

bo *sciturus* = *quia (mox) sciret*;

d) albo okolicznik przyzwolenia; zgromadzony materiał takiego wypadku nie pokazuje, ale można go uzyskać, odpowiednio – bez zadawania przy tym, jak się zdaje, gwałtu charakterowi łaciny, lecz, przeciwnie, ukazując jej możliwości być może przez przypadek tylko nie poświadczony w zachowanym *corpus* tekstów lub nie wydobyte z niego – adaptując przykład poprzedni:

- (41*) Alexander [...] *discere geometriam coeperat felix sciturus, quam pusilla terra esset, ex qua minimum occupaverat* (à propos S e n. *Epist.* 14, 91, 17)

bo wtedy *sciturus* = *cum / licet / etiamsi (mox) sciret*;

e) albo okolicznik warunku, np.:

- (42) De parvola summa *iudicatu*o tibi res sine teste non probaretur, testis sine iureiurando non valeret, utrique parti dares actionem, dares tempus, non semel audires (S e n. *Ira* 2, 29, 3)

bo *iudicatu*o = *si iudicares*;

f) albo okolicznik sposobu, np.:

- (43) Cimber Tillius, quasi aliquid *rogaturus*, propius accessit (S u e t. *Caes.* 82, 1)

bo *quasi rogaturus* = *quasi rogaret*.

Jak widać z podanych wyżej przykładów, imiesłów, który omawiamy, pełniąc funkcję przydawki okolicznikowej, jest tzw. (tradycyjnie) *participium coniunctum*. Ale jako tzw. (również tradycyjnie) *participium absolutum*⁷ także się pojawia, na przykład w funkcji okolicznika przyczyny⁸:

- (44) huius [...] viri *tot tantisque operibus mansuris* in omne aevum praedicare de ingenio atque industria supervacuum est (Pollio frg. S e n. *Suas.* 6, 24)

bo *tot tantisque operibus mansuris* = *quia tot tantaque opera manerent*; lub:

⁷ Częściej spotykaną tradycyjną nazwą jest w tym wypadku nazwa *ablativus absolutus*, ponieważ i imiesłów jako określnik, i jakieś *nomen* jako jego określna stoją wtedy zawsze w ablatiwie. (Zob. SOBOLEVSKIJ 1950:130).

⁸ Interpretowanie przez SZANTYRA (1965:139) zwrotu *araturis bubus* w O v. *Ars* 3, 120:

Quod nunc sub Phoebō ducibusque Palatia fulgent,

Quid nisi *araturis* pascua *bubus* erant?

jako *ablativus absolutus* polega chyba na nieporozumieniu; naszym zdaniem cały zwrot to *dativus commodi* a w jego ramach *araturis* wykazuje czysto przydawkowe użycie *participii futuri activi*.

- (45) Carthaginienses [...], quia metus [...] cessandi non dabat tempus, prima luce *oppugnaturis* *hostibus* castra [...], augent vallum [...] (L i v. 28, 15, 12-13)

bo *oppugnaturis hostibus* = *quia hostes oppugnarent*.

Pojawiając się w drugim zasadniczym użyciu składniowym, mianowicie w użyciu adwerbalnym, omawiany imiesłów występuje zawsze jako orzecznik przy formach osobowych *esse*⁹, np.:

- (46) Bellum *scripturus* s u m, quod populus Romanus cum Iugurtha, rege Numidarum, gessit (S a l l. *Iug.* 5, 1)
- (47) Morere, Diagora, non enim in caelum *ascensurus* e s (C i c. *Tusc.* 1, 46, 111)
- (48) igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam f u i t in Albano *mansurus* (C i c. *Mil.* 18, 48)
- (49) Sed quoniam famosae urbis supremum diem *tradinuri* s u m u s, congruens videtur primordia eius aperire (T a c. *Hist.* 5, 2, 1)

co daje zawsze w rezultacie specyficzne orzeczenie złożone.

Elipsa form *esse* nie jest, oczywiście, wykluczona, np.:

- (50) eo certamine superior Alexander, incertum, qua fide (eam = pacem) *culturus* /---/, si perinde cetera processissent, pacem cum Romanis fecit (L i v. 8, 17, 10)

Przechodząc obecnie do konfrontatywnego potraktowania naszej struktury morfologicznej trzeba najpierw zauważyć, że kategoria polskiego imiesłowu nie wykazuje subkategorii, która odpowiadałaby morfologicznie, syntaktycznie i semantycznie formacji łacińskiego *participii futuri activi*. Jej funkcje zarówno syntaktyczne, jak i semantyczne przejmują w języku polskim inne struktury – zawsze nieco różne w zależności od funkcji składniowej swego łacińskiego odpowiednika.

I tak wypadnie stwierdzić, że omawiany imiesłów użyty rzeczownikowo ma w języku polskim za swój odpowiednik również zsubstantywowany imiesłów. Jest to jednak zawsze jeden i ten sam imiesłów, mianowicie imiesłów odmienny czasu teraźniejszego strony czynnej od modalnego *mieć*, tzn. *mający*, który tworzy z bezokolicznikiem odnośnego czasownika charakterystyczną peryfrazę, np.:

⁹ Struktura ta zinterpretowana morfologicznie bywa nazywana *coniugatio periphrastica activa* i traktowana *de facto* jako integralna część pełnego paradygmatu fleksyjnego czasownika. Zob. np. SCIUTO (1967:237-242).

- (51) *Imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus (P l i n. Pan. 7, 6)*
Mający władać wszystkimi [...]

a więc ogólnie:

- a) mający *fleks* + BEZOKOL

Drugim ekwiwalentem bywa inna peryfraza, odwołująca się do tegoż modalnego *mieć*, ale w formie osobowej – możliwa jeszcze w dwu odmiankach, a mianowicie:

Ten, kto ma władać wszystkimi [...]

albo: Ten, który ma władać wszystkimi [...]

zatem schematycznie i uogólniająco:

- b) ten $\left\{ \begin{array}{l} \text{kto} \\ \text{który} \end{array} \right\} + \text{mieć } \textit{fleks} + \text{BEZOKOL}$

gdzie *fleks* oznacza wymaganą przez kontekst formę fleksyjną.

Występujące jako zdecydowane przymiotniki dwa w pełni synonimiczne¹⁰ imiesłowy: *futurus* i *venturus* mają w języku polskim za swój ekwiwalent funkcjonalny jeden przymiotnik odimiesłowowego pochodzenia, mianowicie przymiotnik *przyszły*, np.:

- (52) *Erat igitur et praesens caritas et futura fames; non est satis; facta lapidatio est (C i c. Dom. 5, 12)*
- (53) *Multos in summa pericula misit*
Venturi timor mali (L u c a n. 7, 103-104)

Z kolei wszystkie *participia futuri activi*, jeśli grają rolę typowych imiesłówów, ale o charakterze przydawki właściwej, posiadają w języku polskim jako swoje równoważniki funkcjonalne pewne struktury peryfrastyczne bardzo zbliżone do już nam znanych, mianowicie albo strukturę złożoną z imiesłowu odmiennego czasu teraźniejszego strony czynnej czasownika modalnego *mieć*, a więc z imiesłowu *mający* i z bezokolicznika odnośnego czasownika, np.:

- (54) *Periturae matris supremus aspectus quamvis ferum*

¹⁰ Tak się uważa powszechnie, chociaż kwestionuje to stanowisko jako bezwyjątkowe LAUGHTON (1964:121).

animum retinebat (T a c. *Ann.* 14, 4, 9)
Majqcej UMRZEĆ matki ostatnie widzenie (...)

albo zdanie względne z czasownikiem modalnym *mieć* w formie osobowej jako orzeczeniem:

[...] matki, która *miała* UMRZEĆ [...]

Przedstawiając obie struktury uogólniająco, dochodzimy do takich schematów syntaktycznych:

- a) N + mający *fleks* + BEZOKOL
 b) N + Pr_{rel} + mieć *fleks* + BEZOKOL

Różnica w stosunku do ekwiwalencji przy rzeczownikowym użyciu *participii futuri activi* polega tu tylko na tym, że tam odpowiednie peryfrazy nie bywają już do niczego odnoszone, a tutaj opierają się zawsze – na zasadzie związku zgody – na jakimś N(omen): czy to bez pośrednictwa zaimka względnego (a), czy też za pośrednictwem zaimka względnego (Pr(onomen) rel(ativum)) (b).

Gdy w grę wchodzi imiesłów jako przydawka okolicznikowa, głównie w postaci *participii coniuncti*, rzadziej w postaci *ablativi absoluti*, wówczas – w zasadzie – możliwe są zawsze jeszcze trzy sposoby translacji omawianego imiesłowu w tej funkcji, ujawniające trzy dalsze funkcjonalnie równoważne mu w języku polskim struktury, mianowicie:

a) peryfrazę złożoną z imiesłowu nieodmiennego współczesnego czasownika modalnego *mieć*, a więc z imiesłowu *majqç* i z bezokolicznika danego czasownika:

majqç + BEZOKOL

b) zdanie poboczne okolicznikowe celu, czasu, przyczyny, przyzwolenia, warunku lub sposobu; w zdaniu takim orzeczeniem jest zawsze czasownik modalny *mieć* w odpowiedniej formie osobowej, uzależniająco od siebie czasownik podstawowy w formie bezokolicznika:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{aby} \\ \text{kiedy} \\ \text{ponieważ} \\ \text{choć} \\ \text{jeżeli} \\ \text{jakby} \end{array} \right\} + \text{mieć}_{\text{fleks}} + \text{BEZOKOL}^{11}$$

c) zwrot przyimkowy złożony z przyimka z, rzeczownika *zamiar* lub *chęć* i uzależnionego od tej całości rzeczownika dewerbalnego w dopełniaczu, pochodzącego od danego czasownika; jako nadrzędny zwrot przyimkowy może tu wystąpić także wyrażenie przyimkowe *w celu* – obok opisanego wyżej z *zamiarem* czy z *chęcią*; w sumie otrzymujemy taki schemat:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{z zamiarem} \\ \text{z chęcią} \\ \text{w celu} \end{array} \right\} + N_{\text{deverb gen}}$$

gdzie N, jak zwykle, to Nomen, *deverb* = *deverbale*, a *gen* = *genetivus*.

Warto tu zaznaczyć, że dość często bardziej wskazane są w miejsce *mający* lub *mając*, gdziekolwiek one wystąpiły w schematach peryfrastycznych podanych wcześniej, imiesłowy *zamierzający* lub *zamierzając* albo *chcący* lub *chcąc* jako wyraźniejsze pod względem swego znaczenia modalnego i przez to lepiej odpowiadające konkretnemu kontekstowi.

Pokażmy to wszystko chociażby na jednym przykładzie, zawierającym *participium futuri activi* jako tzw. (tradycyjnie) *participium coniunctum*, które słuszniej byłoby nazywać *participium circumstantiale*:

(55) Veni *postulans* a vobis temperamentum vestrae fortitudinis (T a c. *Hist.* 1, 83, 2)

Możliwości przekładu tego miejsca, które pokazują funkcjonalnie ekwiwalentne imiesłowowi łacińskiemu polskie struktury językowe, są takie:

- a) Przybyłem mając (zamierzając, chcąc) zażądać od was pohamowania waszej dzielności.
- b) Przybyłem, aby zażądać od was pohamowania waszej dzielności.
- c) Przybyłem z zamiarem (z chęcią, w celu) zażądania od was pohamowania waszej dzielności.

¹¹ W zdaniach pobocznych okolicznikowych celu bezokolicznik ten występuje częściej jako rodzaj samoistnego orzeczenia bez udziału formy osobowej czasownika modalnego *mieć*.

Wreszcie imiesłów, o który stale nam chodzi, występując adwerbalnie, przy formach osobowych *esse* w składzie tzw. *coniugatio periphrastica activa*, a ściślej: cała ta konstrukcja, posiada następujące równoważniki strukturalno-funkcjonalne w języku polskim, które rozpatrzmy od razu na pewnym przykładzie:

- (56) *Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha, rege Numidarum, gessit [...]*
(S a l l. *Iug.* 5, 1)
- a) *Mam* opisać wojnę [...]
b) *Zamierzam* opisać wojnę [...]
c) *Chcę* opisać wojnę [...]

Właściwie peryfrastycznemu użyciu participii futuri activi odpowiada więc w języku polskim jedna strukturalnie peryfraza w trzech nieco różnych wariantach semantycznych:

$$\left. \begin{array}{l} \text{mieć} \\ \text{zamierzać} \\ \text{chcieć} \end{array} \right\} \text{fleks} + \text{BEZOKOL}$$

Streszczając uwagi zawarte w kilku ostatnich akapitach, trzeba powiedzieć, że strukturalno-funkcyjnymi odpowiednikami łacińskiego *participii futuri activi* w języku polskim są: 1. pewne peryfrazy: a) peryfraza złożona z imiesłowu odmiennego czasu teraźniejszego strony czynnej modalnego czasownika *mieć* i z bezokolicznika odpowiedniego czasownika; b) peryfraza złożona z imiesłowu nieodmiennego współczesnego modalnego czasownika *mieć* i z bezokolicznika odpowiedniego czasownika; 2. pewne zdania: a) zdanie poboczne względne przydawkowe z orzeczeniem w postaci odpowiedniej formy osobowej modalnego *mieć* i zależnego od niej bezokolicznika danego czasownika; b) zdanie poboczne okolicznikowe spójnikowe celu, czasu, przyczyny przyzwolenia, warunku lub sposobu z orzeczeniem również w postaci odpowiedniej formy osobowej modalnego *mieć* i zależnego od niej bezokolicznika danego czasownika. Jaki dokładnie odcień modalny posiada w danym konkretnym przypadku *mieć* w odnośnej peryfrazie lub w odnośnym zdaniu, to zależy od danego kontekstu; podobnie od danego kontekstu zależy to, czy łacińskiemu *participium futuri activi* odpowiada zdanie przydawkowe, czy okolicznikowe z takim czy innym uogólnionym znaczeniem strukturalno-syntaktycznym. Zresztą o stronie znaczeniowej *participii futuri activi* i jego polskich równoważników – niebawem.

Wszystkie słowoformy *participii futuri activi* w dowolnych użyciach składniowych, a więc *participium futuri activi* traktowane jako leksem, mieni się odcieniami znaczeniowymi. Nie są to na ogół znaczenia radykalnie różne, lecz właśnie

odcienie znaczeniowe. Stronie semantycznej naszego imiesłowu zawsze przysługuje składnik znaczeniowy (bliskiej) przyszłości (ostrożniej mówiąc: późniejszości, następczości w stosunku do innej czynności, rozgrywającej się w dowolnym przedziale czasowym) – tak dalece, że niekiedy zdaje się on być znaczeniem jedynym, a przynajmniej zdecydowanie górującym nad innymi, tak że wartość semantyczna naszej formy zdaje się być równa wartości semantycznej zwykłego futurum, np.:

(57) Quid, obsecro te, me miserum, quid *futurum* est (= ± erit / fiet)? et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? (C i c. *Epist.* 14, 1, 5)

(58) Ipse hanc *acturus* (= ± aget) Iuppiter comoediam (P l a u t. *Amph.* Prol 88)

To znaczenie przyszłościowe może podlegać w niektórych wypadkach dalszemu cieniowaniu:

a) na znaczenie przyszłości, która już już ma czy miała nastąpić, inaczej mówiąc: na znaczenie końcowego momentu sfery przyszłości przed jej zrealizowaniem się przez przejście w teraźniejszość, które oto poniekąd już następuje lub następowało.¹²

(59) Erat *ascensusurus* navem (P l i n. *Epist.* 3, 16, 8)
Miał właśnie wejść na statek.

(60) Philippus [...] iam arietem muris *admoturus* erat (L i v. 32, 4, 1)
Filip [...] już miał podsuwać taran pod mury.

(61) Cum [apes] iam *evolaturae* sunt aut etiam inceperunt, consonant vehementer (V a r r o, *Rust.* 3, 16, 30)
Gdy [pszczoły] już już mają wyroić się, albo zaczęły to czynić, brzęczą nieznośnie.

b) na znaczenie przyszłości, która nieuchronnie nastąpi, choć w sugerowanym swoim kształcie jest ona przez podmiot działający nie chciana, a jedynie z całą ostrością przewidywana.¹³

(62) Augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, *invasurus* hostis (T a c. *Ann.* 1, 36, 2)

¹² Wydaje się, że to znaczenie odpowiada, przynajmniej niekiedy, dość dokładnie znaczeniu francuskiej peryfrastycznej formacji koniugacyjnej zwanej *futur proche*; zob. *Grammaire Larousse du XXe siècle*. Paris 1936 s. 350; J. G r o d z i s z e w s k i, I. J o m i n i - B a l i Ń s k a. *Ćwiczenia strukturalne z języka francuskiego*. Warszawa 1982 s. 102-103.

¹³ Z uwagi na ten moment znaczeniowy konieczności konstrukcja ta jak gdyby zachodzi nieco na pole semantyczne *coniugationis periphrasticae passivae*. W wypadku tej ostatniej chodzi jednak raczej o konieczność wewnętrzną, moralną, płynącą z jakiegoś zobowiązania, a nie o konieczność w sensie obiektywnej, niezależnej od podmiotu działającego i przezeń nie chcianej nieuchronności losowej.

Zwiększała obawę ta okoliczność, że nieprzyjacieli, wiedząc o rzymskim buncie, w razie ogłoszenia brzegu Renu – napad urzędzi [z całą pewnością]. (Tłum. S. Hammer)

- (63) [...] ego, patres conscripti, quoniam eo miseriarum venturus eram [= ± quoniam mihi eo miseriarum veniendum erat], vellem potius ob mea [...] beneficia [...] a vobis auxilia petere [...] (S a l l. *Jug.* 14, 3)

Ja, senatorowie, ponieważ miałem (nieuchronnie) dojść do takich nieszczęść, wolałem [...] prosić was o pomoc raczej z uwagi na swoje [...] zasługi.

- (64) Si nihil ex tanta superis placet urbe reliqui
Et sedet hoc animo *periuræque* addere Troiae
Teque tuosque iuvat, patet isti ianua leto. (V e r g. *Aen.* 3, 660)

Tym rozmaitym znaczeniom temporalnym *participii futuri activi* towarzyszą prawie zawsze trzy inne niuanse znaczeniowe, o charakterze modalnym, mające między sobą wiele wspólnego – do tego stopnia, że zachodzi pytanie, czy w ogóle są czymś różnym; mam na myśli znaczenie 'zamiaru', 'chęci' czy 'celu'. Zwykle też w jednym i tym samym miejscu bywają możliwe wszystkie odpowiednie przekłady, ujawniające znaczenie danego *participii futuri activi*; o wyborze raczej takiej niż innej translacji decyduje ostatecznie wymowa kontekstu, np.:

- (65) [Germani] [...] Herculem [...] *iuri* in proelia canunt (T a c. *Germ.* 3, 1)
[Germanowie] [...] *mając wyruszyć* do walki śpiewają na cześć Herkulesa.
- (66) Unus *adgressurus* es Hannibalem? (L i v. 23, 9, 6)
Sam *chcesz (zamierzasz) zaatakować* Hannibala?
- (66) Caesarine eam *tradituri* fuistis an contra Caesarem *retenturi*? (C i c. *Lig.* 7, 23)
Czy *chcieliście (zamierzaliście) zwrócić* ją Cezarowi, czy też *zatrzymać* przeciwko Cezarowi?
- (67) (Maroboduus) in Marcomannos concessit misitque legatos ad Tiberium *oratos* auxilia (T a c. *Ann.* 2, 46, 5)
(Maroboduus) ustąpił do kraju Markomanów i wysłał posłów do Tyberiusza, *aby go o posilki prosić*. (Tłum. S. Hammer)

Zarówno w użyciu rzeczownikowym, np.:

- (68) De praeda parcius, quam speraverant ex tantis regiis opibus, dederat nihil *relicturis*, si aviditati indulgeretur (L i v. 45, 35, 6)

jak i w użyciu przydawkowym, np.:

- (69) Egreditur castris R o m a n u s vallum *invasurus*, ni copia pugnae fieret (L i v. 3, 60, 8)
- (70) [Dictator] de inferendo bello agitat haud dubie *quieturus*, nisi ultro arma Etrusci inferrent (L i v. 9, 29, 4)
- (71) In flore primo tantae indolis iuvenis extinctus est; summa *consecuturus*, si virtutes eius maturuissent (P l i n. *Epist.* 5, 21 (9), 4)

oraz, zwłaszcza, w użyciu orzecznikowym – tak bez łącznika, np.:

- (72) *Eo certamine superior Alexander, incertum, qua fide (eam = pacem) culturus, si perinde cetera processissent pacem cum Romanis fecit (L i v. 8, 17, 10)*
- (73) [...] *Quae [Terentii scripta] tamen sunt in hoc genere elegantissima et plus adhuc habitura gratiae, si intra versus trimetros stetissent (Q u i n t. 10, 1, 99)*
- (73a) *Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quae casura, nisi invicem obstarent; hoc ipso sustinetur (S e n. Epist. 15, 95, 53)*

jak i z łącznikiem, np.:

- (74) *Illi ipsi aratores, qui remanserant, relicturi agros omnes e r a n t, nisi ad eos Matellus Roma litteras misset (C i c. Verr. 2, 3, 121)*
- (75) *Hasdruba! Carales perventurus e r a t, ni Manlius eum populatione continuisset (L i v. 23, 40, 8)*
- (76) *Furium et Aemilium ego, si tribuni triumphare me prohiberent, testes ciuiturus f u i r e m a me gestarum (L i v. 38, 47, 4)*

participium futuri activi wykazuje jeszcze jedno, specyficzne, strukturalno-gramatyczne znaczenie modalne, nakładające się dość często na inne jego znane nam już znaczenia, mianowicie znaczenie trybu przypuszczającego, wyrażającego nierzeczywistość lub możliwość (a zatem chodzi o rodzaj funkcjonalnego *modus irrealis* lub *modus potentialis*) w odpowiednich okresach warunkowych¹⁴ i innych do nich podobnych – w okresie koncesywnym, np.:

- (77) *Librum [...] misi exigenti tibi missurus, etsi non exegisses (P l i n. Epist. 3, 13, 1)*

lub w okresie temporalnym, np.:

- (78) [...] *trepida civitas incusare Tiberium [...] Ire ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem [...] vidissent (T a c. Ann. 1, 46, 2)*

Spróbujmy to wyeksplikować drogą nieco bliższej analizy przynajmniej niektórych z podanych przykładów. I tak w zdaniu z *L i v. 23, 40, 8: Hasdruba! Carales perventurus erat, ni Manlius eum populatione continuisset* peryfraza *perventurus erat* ma wartość *pervenisset*, ale z odcieniem pewnego zamiaru; stąd całość wypadnie przetłumaczyć eksplikująco tak: "Hasdruba! zamierzał być dojsć [i doszedłby był] do Karal, gdyby Manliusz nie powstrzymał go był przez spusto-

---

¹⁴ *Participium* z tą wartością i funkcją semantyczną pojawia się najczęściej na miejscu orzeczenia właściwego w następnikach okresów warunkowych lub z odcieniem warunkowym, jak to łatwo stwierdzić, przeglądając pod tym kątem widzenia podane przykłady.

szenia". Podobnie w rozbudowanym nieco przykładzie (68), który potraktujemy jako dalszy przykład, mianowicie:

- (79) [Paulus] antiqua disciplina milites habuerat; de praeda parcius quam speraverant [...] dederat nihil *relicturis*, si aviditati indulgeretur, quod in aerarium deferret (L i v. 45, 35, 6)

przyjdzie przetłumaczyć (*nihil relicturis*) "bo [...] nie pozostawiliby niczego" a całości przypisać taki przekład: "[Paulus] trzymał żołnierzy w dawnej dyscyplinie; ze zdobyczy dał im mniej niż się spodziewali [...]; bo gdyby pobłażał ich chciwości, *nie pozostawiliby* niczego, co by mógł wnieść do skarbcza publicznego". (Tłum. M. Brożek).

Analogicznie w (69) *invasurus* ma wartość gramatyczno-znaczeniową do oddania przez taki przekład: "O świcie wystąpili Rzymianie z obozu, *by uderzyć* na okopy nieprzyjaciela [*ji byliby na nie uderzyli*], gdyby ten nie stanął do bitwy". (Tłum. M. Brożek). W (72) *culturus = culturus esset = coluisset* – "jakby (go) dochował był". W (74) *relicturi erant = reliquissent* – "chcieli byli porzucić i porzuciliby byli". Wreszcie w (76) *citaturus fui = citarem* – "wezwałbym". Nie inaczej w okresie niewarunkowym (78): *cessuris* można przełożyć, i rzeczywiście tak je przełożono (S. Hammer), przez odpowiedni tryb przypuszczający, a mianowicie: "którzy byliby ustąpili".

Przy użyciu okolicznikowym *participii futuri activi* jego takie czy inne w danym wypadku znaczenie leksykalne o charakterze modalnym krzyżuje się z jednym z jego wyliczonych wcześniej i omówionych uprzednio znaczeń strukturalno-syntaktycznych celu, przyczyny, czasu, przyzwolenia, warunku lub sposobu¹⁵.

Wszystkimi odcieniami znaczeniowymi właściwymi omawianemu *participium* mieni się również polski czasownik "mieć" w modalnym użyciu, obojętne w jakiej formie fleksyjnej, a ściśle mówiąc: nie on w ogóle, ponieważ on w ogóle wykazuje jeszcze większe bogactwo semantyczne, tylko pewne kręgi znaczeniowe, które, obok innych tego typu kręgów, są mu właściwe właśnie jako swego rodzaju słowu posiłkowemu o charakterze modalnym. *Słownik języka polskiego* s. v. "mieć"¹⁶ podaje m. in. takie przykłady, do których komentarz semantyczny nie trudno dodać:

Właśnie miałem wyjść [tzn. czynność wyjścia miała już już nastąpić, a więc leżała w ostatnim stadium przyszłości mającej przeobrazić się w teraźniejszość], kiedyście przyszli.

Miano zburzyć dom [tzn. chciano, zamierzano, celem czyjegoś działania w jakiejś przyszłości miało być zburzenie domu].

¹⁵ Zob. wyżej s. 78-80, 83.

¹⁶ Zob. *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka. T. 2: 1979 s. 154-156.

Miał jeszcze wiele przecierpieć [tzn. stan cierpienia czekał na niego nieuchronnie w jakiejś przyszłości].

Stąd czasownik modalny *mieć*, wchodząc czy to jako słowo osobowe, czy też jako imiesłów nieodmienny, czy wreszcie jako imiesłów odmienny w skład pewnych wyżej omówionych peryfraz, stanowiących polskie odpowiedniki strukturalno-funkcjonalne łacińskiego *participii futuri activi*, gra w nich nie tylko rolę Tesnièreowskiego translatywu, zamieniającego dany polski czasownik w rodzaj funkcjonalnego imiesłowu, lecz także rolę nośnika odpowiednich wartości semantycznych – tak samo różnorodnych i do końca nie dopowiedzianych, jak to jest właściwe odnośnej formacji łacińskiej. Sięganie po *explicativa* w rodzaju *chcieć, zamierzać* czy nawet *musieć* jest sprawą z jednej strony opartej na kontekście interpretacji, a z drugiej – translacji.

NOTA BIBLIOGRAFICZNA

- BENNET Ch. E.: *New Latin Grammar*. Boston 1953.
- BLATT F.: *Précis de syntaxe latine*. Lyon 1952.
- BÖHLER K.: *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena 1934.
- ERNOUT A., THOMAS F.: *Syntaxe latine*. Ed. 2. Paris 1953.
- FARIA E.: *Gramatica superior da lingua latina*. Rio de Janeiro 1958.
- HAPP H.: *Grundfragen einer Dependenz-Grammatik des Lateinischen*. Göttingen 1976.
- HOFMANN J. B., SZANTYR A.: *Lateinische Syntax und Stilistik*. München 1965.
- JODŁOWSKI S.: *Studia nad częściami mowy*. Warszawa 1971.
- KÜHNER R., STEGMANN C.: *Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache. Satzlehre. Erster Teil*. 4. Aufl. München 1962.
- LAUGHTON E.: *The Participle in Cicero*. Oxford 1964.
- LERSCH L.: *Die Sprachphilosophie der Alten. Thl. 2. Dargestellt an der historischen Entwicklung der Sprachkategorien*. Bonn 1940.
- MENGE H.: *Repetitorium der lateinischen Syntax und Stilistik*. Wolfenbüttel 1908.
- LOUDON J.: *Syntaxe latine*. Strasbourg 1964.
- RIEMANN O.: *Syntaxe latine*. Ed. 5. Paris 1908.
- SAFAREWICZ J.: *Studia językoznawcze*. Warszawa 1967.
- SAMOLEWICZ Z., SOŁTYSIK T.: *Gramatyka języka łacińskiego. Cz. 2: Składnia*. Wyd. 15. Lwów 1924.
- SCHERER A.: *Handbuch der lateinischen Syntax*. Heidelberg 1975.
- SCIUTO S.: *Grammatica della lingua latina*. Torino 1967.
- SIBILLA G.: *Sintassi della lingua latina positiva filosofica*. Roma 1967.
- SOBOLEWSKI S. I.: *Grammatika latinskogo jazyka. Čast' teoretičeskaja. Morfologija i sintaksis*. 3. izd. Moskva 1950.
- SOBOLEWSKI S. I.: *Grammatika latinskogo jazyka. Čast' wtoraja (praktičeskaja). Sintaksis*. Moskva 1947.
- STEINTHAL H.: *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern*. Berlin 1963.
- TARVAINEN K.: *Einführung in die Dependenzgrammatik*. Tübingen 1981.
- TESNIÈRE L.: *Éléments de syntaxe structurale*. Paris 1959.
- TESNIÈRE L.: *Esquisse d'une syntaxe structurale*. Paris 1953.
- WACKERNAGEL J.: *Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch. Erste Reihe*. Basel 1926 2. Aufl. 1950.
- WOODCOCK E. C.: *A New Latin Syntax*. Ed. 4. London 1964.

DAS LATEINISCHE *PARTICIPIUM FUTURI ACTIVI*
VERSUCH EINER NEUEREN SYNTHESE

Z u s a m m e n f a s s u n g

In dem Artikel wurde ein Versuch unternommen, die sehr lückenhaften und sehr unterschiedlichen Beschreibungen und Deutungen des lateinischen Partizips *futuri activi* zu einer einheitlichen und möglichst vollständigen Darstellung zusammenzufassen. Es handelte sich also dabei nicht so sehr um neue sprachliche Fakten, sondern um eine relativ neue Darstellungsweise des altbekannten Materials.

Man darf, von "oben nach unten" gehend, sagen, dass das lateinische Partizip dieselben allgemeinen Funktionen erfüllt, wie ein mit Valenz versehenes Adjektiv. Dementsprechend kann es sowohl ein *determinandum*, als auch ein *determinans* in einer Wortgruppe sein. Als *determinans* wird es entweder adnominal, oder adverbial gebraucht; demzufolge ist es einmal ein Attribut, ein anderes mal ein Prädikativ.

Die attributive Verwendung des Partizips, von dem hier die Rede ist, verrät manchmal in der Tiefenstruktur des Satzes eine gewisse Annäherung ans Prädikat; es ist dann also auf dieser syntaktischen Ebene eher ein Adverbiale als ein Attribut. Auf der Oberfläche hat es in solchen Fällen die Gestalt eines *participium coniunctum* oder eines *participium absolutum (ablativus absolutus)*. Besonders das *participium coniunctum* – besser *participium circumstantiale* zu nennen – beinhaltet verschiedene strukturell-semantische Bedeutungen. Es ist ein Adverbiale des Zwecks und der Absicht, der Zeit, des Grundes und der Ursache, der Konzession, der Bedingung oder der Art und Weise.

Als Prädikativ zu den Formen des Hilfsverbs *esse* bildet es die sog. *coniugatio periphrastica activa*.

Egal, ob es adnominal (attributiv), oder adverbial (prädikativ) gebraucht wird, zeigt es viele einander nahe liegende Bedeutungsnuancen. Es verweist immer auf die Zukunft; manchmal (relativ selten) nur auf sie (dann fungiert das Partizip als eine mit dem einfachen Futur synonyme Form), im allgemeinen aber beinhaltet es eine weitere, modale Bedeutung – die der Absicht, des Zwecks, des Wollens oder einer bestimmten Notwendigkeit. In den Bedingungsperioden und manchen anderen, ihnen ähnlichen Konstruktionen, spielt es die Rolle eines gewöhnlichen, verbalen Prädikats mit dem semantischen Wert des *modus irrealis* oder des *modus potentialis*.

In der polnischen Sprache gibt es kein Partizip Futur. Dem lateinischen *participium futuri activi* entsprechen syntaktisch und semantisch andere sprachliche Strukturen und zwar: 1. gewisse Periphrasen: a) eine Periphrase, die aus dem deklinierbaren aktiven Partizip der Gegenwart vom modalen *mieć* und aus dem Infinitiv des entsprechenden Verbs besteht; b) eine Periphrase, die aus dem undeklinierbaren gegenwärtigen Partizip vom modalen *mieć* und aus dem Infinitiv des entsprechenden Verbs gebildet wird; 2. bestimmte Sätze: a) relative attributive Nebensätze mit dem Prädikat in der Gestalt einer Personalform des modalen *mieć*, von dem der Infinitiv des gegebenen Verbs abhängt; b) konjunktionale adverbiale Nebensätze des Zwecks, der Zeit, der Ursache, der Konzession, der Bedingung oder der Art und Weise mit dem Prädikat in der Gestalt einer Personalform des modalen *mieć*, von dem der Infinitiv des gegebenen Verbs abhängt; nur in den Nebensätzen des Zwecks fällt die Personalform des modalen *mieć* in der Regel weg. Die richtige semantische Interpretation hängt, wie immer, von dem Kontext ab.

Die sprachwissenschaftliche Konfrontation der beiden Sprachen, die nach neuerer syntaktischen Methode als bisher üblich durchgeführt wurde, gehört integral zur neueren Betrachtungsweise, die der Artikel antizipiert.

Zusammengefasst und übersetzt von Michał Kaczmarkowski